

KLEINE HELDEN

ALMUDENA GRANDES

'Wat Piketty
zegt met cijfers,
zegt Almudena
Grande met
woorden.'

— EL PAÍS

Over het boek

Een volksbuurt in Madrid. Rijk en arm, jong en oud, singles en gezinnen, Spanjaarden en immigranten. Van een architect die plots werkloos is tot een gynaecologe die de strijd aangaat met de sluiting van haar ziekenhuis. Van een kapster die haar winst ziet slinken door het Chinese schoonheidssalon aan de overkant tot een succesvolle televisiejournaliste die haar leven binnenstebuiten gekeerd ziet ... Zij hebben geen schuld aan de crisis, maar moeten haar wel dragen en er ondanks alles proberen bovenuit te stijgen. Elk op hun manier beleven de buurtgenoten bitterzoete momenten van onverwachte solidariteit, van verontwaardiging en woede maar ook van tederheid en doorzetten. Samen blazen ze hun buurt nieuw leven in.

Kleine helden is een hartverwarmende roman over durven opstaan en over kleine daden die het verschil maken. Een ontroerend portret van de gewone burger onder het juk van de crisis.

De pers over het boek

‘Een van de beste romanschrijvers van onze tijd.’ – Mario Vargas Llosa

‘Het boek zit vol personages van onschatbare waarde. Een roman die bruist van het leven.’ – *La Vanguardia*

‘Een van haar meest diepgaande romans, die bondig reflecteert over de wereld om ons heen. Een scherp uiteengezet beeld van de mens dat je raakt en doet huiveren.’ – *The Huffington Post*

‘Het is niet makkelijk om de complexiteit van de harde en steeds veranderende realiteit te vatten, de anonieme helden van een strijd die door niemand vermeld zullen worden. Almudena toont hen met al haar tederheid en warmte.’ – *El País*

Over de auteur

Almudena Grandes is een van Spanjes meest geprezen en best verkopende literaire auteurs. Ze debuteerde in 1989, heeft inmiddels elf romans en drie verhalenbundels geschreven en werd bekroond met verschillende literaire prijzen. Met de bestseller *IJzig hart* vestigde zij ook in Nederland haar naam.

Van *Kleine helden* zijn in eigen land al meer dan 130.000 exemplaren verkocht.

Van dezelfde auteur

Het ijzig hart
Tussenstations
Episoden uit het leven van Lulu
De vijand van mijn vader
De drie bruiloften van Manolita

Wilt u op de hoogte worden gehouden van de romans en literaire thrillers van uitgeverij Signatuur? Meldt u zich dan aan voor de literaire nieuwsbrief via onze website www.uitgeverijsignatuur.nl.

Almudena Grandes

Kleine helden

Uit het Spaans vertaald door Mia Buursma

SIGNATUUR

2016

© Almudena Grandes, 2015

First published in Spanish language by Tusquets Editores, Barcelona, 2015.

Oorspronkelijke titel: *Los besos en el pan*

Vertaald uit het Spaans door Mia Buursma

© 2016 Uitgeverij Signatuur, Amsterdam en Mia Buursma

Alle rechten voorbehouden.

Omslagontwerp: B'IJ Barbara

Omslagbeeld: © Dream Master

Foto auteur: © Daniel Mordzinski

Typografie: Pre Press Media Groep, Zeist

ISBN paperback 978 90 5672 567 9

ISBN e-book 978 90 449 7531 4

NUR 302

Eerste druk, november 2016

Tweede druk, e-book, november 2016

De vertaler ontving voor deze vertaling een werkbeurs van het Nederlandse Letterenfonds.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16 h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan Stichting Reprorecht (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

Voor mijn kinderen,
die nooit het brood hebben gekust

Inhoud

I	Eerst	9
II	Nu	17
III	Later	259

I
EERST

We bevinden ons in een wijk in het centrum van Madrid. De naam doet er niet toe, het zou elk van de paar oude wijken kunnen zijn, met deftige maar ook met meer vervallen gedeeltes. Veel monumenten zijn er niet, maar omdat het er zo levendig is, is het wel een van de leukste.

In mijn wijk is geen enkele straat hetzelfde. Sommige zijn breed, met bladrijke bomen die de balkons op de onderste verdiepingen beschaduwen, maar de meeste zijn smal. In die smalle straten staan ook bomen, compacter, dichter opeen, vlak naast elkaar en altijd goed gesnoeid zodat ze niet te veel van de – zelfs in de lucht – schaarse ruimte in beslag nemen, maar ze zijn wel groen, eerst teer in de lente, dan gul in de zomer, als 's ochtends in alle vroegte over de pas schoongespoten stoepen wandelen een onbetaalbare luxe is, een genoegen dat niets kost. Er zijn behoorlijk wat pleinen, meestal niet al te groot. Elk plein heeft zijn eigen kerk en in het midden zijn standbeeld van een held of een heilige, zijn bankjes, zijn schommels en zijn hekjes voor de honden die overal hetzelfde zijn, resultaat van een deal met de gemeente waaraan maar beter niet te veel bekendheid moet worden gegeven. Er zijn ook steegjes – niet veel maar wel prachtig, vooral voor clandestiene geliefden en spijbelende pubers – die jaar in jaar uit dapper stand hebben gehouden, ondanks plannen voor de sloop, uitgedacht achter de bureaus van de dienst stadsontwikkeling op het gemeentehuis. En ze zijn er nog, net zo levendig als de wijk zelf.

Maar het waardevolste in dit landschap zijn de mensen, de bewoners, net zo divers en veelkleurig, net zo netjes of chaotisch als de huizen die ze bewonen. Veel van hen hebben hier altijd gewoond, in de chique huizen met een conciërge, een lift en een marmeren

portaal, die naast elkaar staan in de brede en soms ook in de smalle straten, of in bescheidener gebouwen met naast de deur een simpel hokje voor de portier of zelfs dat niet. In deze wijk hebben de marmen portalen en de gepleisterde muren, de rijken en de armen, altijd zij aan zij geleefd. De oorspronkelijke bewoners hebben zich staande gehouden tijdens de uittocht in de jaren zeventig van de vorige eeuw toen het mode werd om het centrum te ontvluchten, ze hebben de hippies van de jaren tachtig overleefd, toen er door de daling van de huizenprijzen een invasie kwam van nieuwe kolonisten, beladen met kasten afkomstig van de vlooiemarkt, posters van Che Guevara en Indiase lappen, die even goed dienstdeden als wandversiering, als beddensprei of als bekleding voor een krakemikkige, op het nippertje van het vuilnis geredde bank, en ze hebben zich staande gehouden tijdens de wederopleving in de jaren negentig, toen er bij het ontstaan van de vastgoedbubbel ineens niets zo cool was als weer in het centrum te gaan wonen.

Daarna begon de realiteit voor alle bewoners op hetzelfde moment te wankelen. Aanvankelijk voelden ze een trilling en merkten ze dat ze geen vaste grond meer onder de voeten hadden, maar toen dachten ze nog dat het gezichtsbedrog was. Zo'n vaart zal het niet lopen, zeiden ze tegen elkaar, maar dat deed het wel, en ogenschijnlijk veranderde er niets, terwijl het asfalt van de straten openbarstte en een gloeiende, ongezonde damp de lucht verziekte. Niemand zag de scheuren, maar iedereen voelde hoe de rust, het welzijn en de toekomst erdoor ontsnapten. Niet iedereen reageerde ook op dezelfde manier. Degenen die de strijd opgaven, wonen hier niet meer. De anderen blijven het monster met hun eigen wapens bestrijden, ieder op zijn eigen manier.

De ouderen zijn niet zo bang.

Zij herinneren zich dat de dienstmeisjes nog niet eens zo heel lang geleden tijdens ijskoude winterochtenden niet gewoon rustig door de Madrileense straten liepen. Ze herinneren zich dat ze altijd hielden, hun armen over hun borst gekruist in een poging de warmte van een wollen trui vast te houden, met blote benen, voeten zonder sokken, altijd gehaast op hun eenvoudige linnen schoentjes. Zij herinneren zich ook die sombere mannen die langzaam liepen,

met de kraag van hun jasje opgezet en een kartonnen koffertje in de hand. Wij kinderen van toen keken naar hen, we vroegen ons af of ze het niet koud hadden en verbaasden ons over hun vastberadenheid, maar we hielden onze nieuwsgierigheid voor ons.

In de jaren zeventig van de twintigste eeuw was nieuwsgierigheid een gevaarlijke ondeugd voor ons, Spaanse kinderen, die opgroeiden tussen foto's – soms in een lijstje op een dressoir, soms diep weggestopt in een la – van lachende jonge mensen die we niet kenden.

'En wie is dat?'

'Eh ...' Het waren tantes of verloofden, nichtjes of broers, grootouders of vriendinnen en ze waren dood.

'En wanneer is die doodgegaan?'

'Oef,' en dan begonnen de volwassenen zenuwachtig te worden. 'Lang geleden.'

'Maar hoe dan, waarom, wat is er gebeurd?'

'In de oorlog, of na de oorlog, maar dat is zo'n akelig verhaal, zo treurig, laten we het maar niet over zulke nare dingen hebben ...' en zo eindigden alle gesprekken, met dat geheimzinnige dilemma waarover niemand durfde te praten, al was het voor de volwassenen als een schrijnende, open wond, geïnfecteerd door angst of door schuld. 'Hoe zit het, heb je je huiswerk al af? Ga dan maar spelen, toe, of nee, ga maar in bad, schiet op, straks willen jullie allemaal tegelijk en dan is het water in de boiler op ...'

Zo leerden wij kinderen van toen niet verder te vragen, al denken de Spanjaarden van nu daar niet graag aan terug. Ze herinneren zich ook niet graag dat ze leefden in een arm land, al was dat niets nieuws. We zijn altijd arm geweest, zelfs in de tijd dat de Spaanse koningen over de wereld heersten, toen het goud uit Amerika – waarmee de schulden van de Kroon werden betaald – het schiereiland doorkruiste zonder onderweg iets anders achter te laten dan het stof dat werd opgeworpen door de wagens die het naar Vlaanderen brachten. In het Madrid van halverwege de twintigste eeuw – waar een jas een onbereikbare luxe was voor de dienstmeisjes en voor de dagloners die door de straten liepen om de tijd te doden, wachtend tot het tijd was om in de trein te stappen die hen ver weg zou voeren, naar de druivenpluk in Frankrijk of naar een Duitse

fabriek – bleef armoede een welbekend lot, de enige erfenis die veel ouders hun kinderen konden nalaten. En toch had dit erfgoed nog iets meer, een rijkdom die wij Spanjaarden van nu zijn kwijtgeraakt.

Daarom zijn de ouderen minder bang. Zij denken na over hun jeugd en herinneren zich alles, de kou, de bedelende invaliden op straat, de stiltes, de nervositeit die hun ouders overviel als een politieagent hen tegemoetkwam op de stoep, en een oude, al vergeten gewoonte die ze niet konden of niet wilden overdragen aan hun kinderen. Als er een stuk brood op de grond viel, dwongen de volwassenen de kinderen het op te rapen en er een kus op te geven voor ze het teruglegden in het broodmandje, zo groot was de honger in hun familie geweest in die jaren waarin al die geliefde personen, van wie niemand hun het levensverhaal wilde vertellen, waren gestorven.

Wij, de kinderen die leerden het brood te kussen, denken na over onze jeugd en herinneren ons de erfenis van een honger die wij al niet meer kennen, de smerige omeletten die onze oma's maakten om het restje geklopt ei dat overbleef na het paneren van de vis niet te verspillen. Maar het verdriet herinneren we ons niet.

Wel de woede, de opeengeklemd, als uit steen gehouwen kaken van sommige mannen én sommige vrouwen, die in één leven genoeg tegenslag te verduren hadden gekregen om wel zes keer ten onder te gaan en die toch overeind bleven. Want tot dertig jaar geleden erfden kinderen in Spanje niet alleen de armoede maar ook de waardigheid van hun ouders, het vermogen om arm te zijn zonder zich vernederd te voelen, om niet hun trots te verliezen en om te blijven vechten voor de toekomst. Ze leefden in een land waar armoede niet iets was om je voor te schamen en zeker niet om de moed op te geven. Zelfs Franco, in de zeventig jaren van barbaarse dictatuur die volgden op de vervloekte oorlog die hij zelf was begonnen, slaagde er niet in te voorkomen dat zijn vijanden onder erbarmelijke omstandigheden floreerden, dat ze verliefd werden, kinderen kregen, gelukkig waren. Nog niet zo lang geleden was in deze zelfde wijk geluk ook een vorm van verzet.

Daarna zei iemand tegen ons dat we moesten vergeten, dat de toekomst erin bestond alles te vergeten wat er was gebeurd. Dat het, om een democratie op te bouwen, onontbeerlijk was vooruit te kij-

ken, te doen alsof hier nooit iets aan de hand was geweest. En door het kwade te vergeten, vergeten wij Spanjaarden ook het goede. Het leek niet belangrijk, want plotseling waren wij mooi, waren wij modern, waren wij in de mode ... Waarom zou je nog aan de oorlog denken, aan de honger, aan de honderdduizenden doden, aan al die ellende?

En zo, door de vrouwen zonder jas, de kartonnen koffertjes en het kussen van het brood te verloochenen, verloren de bewoners van deze wijk, die anders maar toch hetzelfde is als veel andere wijken in welke Spaanse stad dan ook, de banden met hun eigen verleden, de herinneringen die hen nu zouden kunnen helpen het hoofd te bieden aan de nieuwe armoede waardoor ze plotseling zijn overvallen, vanuit het hart van dat Europa dat hen zo rijk zou maken maar hen heeft beroofd van een schat die niet te koop is voor geld.

En daarom voelen de bewoners van deze wijk zich eerder verloren dan geruïneerd, overvallen door een verlamdende, machteloze verwarring, gedesorïenteerd als een verwend kind dat zijn speelgoed is afgepakt, een kind dat niet weet hoe het moet protesteren, hoe het zijn bezit moet teruggeisen, de diefstal aangeven, de dieven laten oppakken.

Als onze grootouders ons zouden zien, zouden ze zich eerst verbijten van de lach en daarna van medelijden. Want voor hen zou dit geen crisis maar enkel een kleine tegenslag zijn. Wij Spanjaarden, die onze armoede zoveel eeuwen op waardige wijze wisten te dragen, hebben echter nooit volgzzaam weten te zijn.

Nooit, tot nu.

Dit is het verhaal van veel verhalen, het verhaal van een Madrileense wijk die zijn uiterste best doet verzet te bieden en zichzelf te blijven in het oog van de orkaan, de crisis die alles overhoop dreigde te gooien en daar toch nog niet in is geslaagd.

In deze wijk wonen hele families, stellen met en zonder hond, met en zonder kinderen, alleenstaanden, jongeren, volwassenen, ouderen, Spanjaarden, buitenlanders, soms gelukkig en soms ongelukkig, bijna altijd gelukkig en af en toe ongelukkig. Sommigen zijn eraan onderdoor gegaan, maar er zijn er meer die zich verzetten, voor zichzelf en voor de anderen, die koppig hun oude rituelen,

hun vroegere gewoonten koesteren, opdat ze trouw kunnen blijven aan zichzelf en de burens hun recht in de ogen kunnen blijven kijken.

De kapsalon van Amalia stond op het punt te gaan sluiten toen er pal tegenover een Chinese manicurezaak werd geopend, maar haar klanten bleven haar trouw, al zat er voor haar niets anders op dan de prijzen te verlagen.

De bar van Pascual is nog steeds open, al is het elke dag minder een bar en meer een honk, voor de buurtbewoners die ervoor strijden de sociale huurwoningen te behouden die de gemeente verraderlijk aan een projectontwikkelaar heeft verkocht, voor de Vrouwenbond die zijn eigen lokaal moest sluiten toen de subsidie werd stopgezet, voor de Oudervereniging van de school die de naschoolse opvang heeft opgeheven omdat er geen geld meer voor is ... De baas kan het niet schelen. Pascual is een rustige, goedgehumeurde man die al tevreden is als tenminste een op de drie leden van welke vereniging dan ook af en toe een pilsje bestelt. Als het niet anders kan, serveert hij de andere twee glimlachend een glas water.

Veel oude winkels zijn gesloten. Er zijn nieuwe winkels geopend, bijna altijd goedkoop, al zijn ze niet allemaal oosters. De churroszaak, de apotheek, de kantoorboekhandel en de markt zijn er nog altijd, op dezelfde plaats, dat wel, als ijkpunten van de wijk van wel-er, van de wijk van nu.

Verder begint in september het nieuwe schooljaar, is het in december Kerstmis, komen in april de planten uit, wordt het in de zomer warm en gaat in de tussentijd het leven door.

Kom mee, dan gaan we er een kijkje nemen.

II

NU

De familie Martínez Salgado komt terug van vakantie en ineens lijkt de wijk vol te stromen met mensen.

Drie auto's rijden achter elkaar aan de stad binnen, in dezelfde volgorde als waarin ze diezelfde ochtend zijn vertrokken uit een kustplaats op bijna vierhonderd kilometer van Madrid.

In de eerste, die al twee APK-keuringen heeft gehad, maar wel nog altijd groot is en heel schoon, zit Pepe Martínez met zijn ouders en zijn dochter Mariana.

In de tweede, iets minder groot, zonder zichtbare stickers en zo smerig dat het lijkt alsof de bezitster van plan was geweest om het halve strand als souvenir mee terug te nemen, zit Diana Salgado met haar moeder en haar jongste zoon, Pablo, die de reis er niet leuker op heeft gemaakt door om de twee à drie kilometer dezelfde vraag te stellen: is het nog ver?

In de derde, die eerst van Pepe was en toen van Diana, met rechts op de voorruit de verbluffende verzameling stickers in alle mogelijke kleuren die in de loop der jaren steeds groter is geworden tot er niets meer bij kon, zit Jose, de oudste zoon, met zijn vriendin en Tigre, de kat van de familie, die is opgesloten in het helse martelwerktuig dat reismand heet.

'Oké, we zijn weer thuis,' roept Pepe, terwijl hij in het huis van zijn ouders de laatste koffer in de lift zet. 'Vakanties zijn altijd zo kort! Wat jammer toch.'

'Nou en of!' Zijn moeder slaat haar armen om zijn hals en kust hem met een bedroefd gezicht op zijn wangen. 'We hebben het zo heerlijk gehad ...'

'Bedankt voor alles, jongen.' Zijn vader geeft hem alleen een vluchtige kus, alsof hij zich er sinds Pepes tiende verjaardag voor

geneert hem voluit te omhelzen, ‘maar ga nu maar gauw, toe, anders krijg je nog een boete voor dubbel parkeren.’

Pepe loopt terug naar de auto en wacht, alvorens weg te rijden, tot hij zijn vader op het balkon van de zitkamer ziet om er zeker van te zijn dat alles in orde is. Wat hij nooit zou kunnen raden, is wat zijn moeder zegt terwijl haar man nog zwaait.

‘O, wat heerlijk! Weet je wat ik nu meteen ga doen?’

‘Natuurlijk weet ik dat.’ Hij gaat naar haar toe en omhelst haar. ‘Je beha uittrekken.’

‘Nee, dat komt straks. Eerst ga ik naar beneden en koop ik het grootste varkensoor dat ik kan krijgen en dan zet ik linzen in de week ...’

‘O ja.’ Het water loopt hem in de mond. ‘Niks geen spinaziesalades met rauwe champignons ...’

‘En kalkoenborst voor het avondeten. Vanavond maak ik een boerenomelet met chorizo, ham, doppertjes ...’

‘Fantastisch. En dan zet ik Bambino op, om het te vieren.’

‘Geweldig!’ Ze lacht, tilt met een hand haar rok op en doet twee passen van de rumba op de maat van een muziek die alleen in haar hoofd klinkt. ‘Het is mooi geweest, met al dat gelanterfant ...’

Even later loopt Diana ondanks haar moeders protesten met haar mee tot aan de deur.

‘We zijn er weer,’ zegt ze als ze de laatste tas neerzet in de hal van het huis waar ze is opgegroeid. ‘Wat jammer, hè, mama? Vakanties zijn altijd weer zo snel voorbij.’

In één enkele beweging omarmt haar moeder haar, geeft haar een stevige zoen en duwt haar dan in de richting van de trap.

‘Ja, maar ga nu maar, Pablo zit alleen in de auto en ik red me wel, kind, ik heb niks nodig, echt niet ...’

Dan doet ze de deur dicht, trekt haar sandalen uit en gooit ze zonder te kijken zomaar ergens neer, gaat naar het balkon om haar kleinzoon gedag te wuiven en terwijl ze haar dochters auto nakijkt, spreidt ze haar armen, draait een rondje om haar as en zucht.

‘O, wat heerlijk!’

Dan opent ze haar koffer, gaat met haar hand over de bodem alsof ze precies weet waar ze moet zoeken, haalt er een pakje sigaret-

ten uit, steekt er een op en neemt met gesloten ogen drie trekken. Voordat ze de vierde neemt, loopt ze naar de keuken en na de vijfde maakt ze een kop koffie van precies de kleur die haar dochter haar ten strengste heeft verboden, zwarter dan de ziel van de duivel. Gewapend met het kopje loopt ze haar werkkamer in, zet de computer aan, beweegt de muis en activeert een icoontje in de vorm van een antieke krijgershelm en krijgt bijna tranen in haar ogen als ze het muziekje hoort dat ze zo vreselijk heeft gemist.

‘Verdomde Grieken ...’ mompelt ze terwijl ze met haar schuilnaam inlogt op *Troje moet branden!*, *strategie*, *multiplayer*, *online!* ‘Andromache is terug!’ Ze steekt weer een sigaret op terwijl ze opzoekt waar ze met het spel was gebleven toen ze afreisde naar de kust. ‘Ik neem je te grazen, Achilles.’

Pepe is eerder thuis dan zijn vrouw en vindt de arme Tigre nog in zijn reismand op de deurmat.

‘Jezus, dat rotjoch!’ mompelt hij terwijl hij het dier uit zijn gevangenis bevrijdt en zijn overhemd onder de natte haren komt te zitten met de klassieke stank van kattenpis. ‘Waarom had hij zo godvergeten veel haast om weg te komen?’

‘Papa ...’ Mariana, zeventien jaar en heel bijdehand, schiet langs hem heen, draait zich om en kijkt hem heel even aan voordat ze haar kamerdeur op slot draait. ‘Soms lijkt je wel niet goed snik.’

‘Ja, ja.’

Maar als hij de kat op de grond zet en om zich heen kijkt, staat hij ondanks alles op het punt dezelfde woorden te gebruiken die Mariana uitschreeuwt terwijl ze haar supercomputer aanzet, waarmee ze via een supersnelle verbinding in een oogwenk op Google zit en contact heeft met alle niksnutten van de wereld.

‘O, wat heerlijk!’

Omdat ze niet meer met de rest van haar familie hoeft te vechten om de enige laptop, haar slaapkamer niet meer hoeft te delen, niet meer voor de douche hoeft te wachten als ze terugkomt van het strand, niet meer naar het strand en ook de zee niet meer in hoeft met haar twee oma’s die haar hand vasthouden alsof ze nog altijd vijf is.

‘Wat heerlijk,’ herhaalt ze zachtjes alsof ze het nog niet helemaal

gelooft, en ze beweegt de muis, streelt over het toetsenbord, kijkt met uiterst liefdevolle toewijding naar het scherm, tot ze op Facebook gaat en een naam ziet die haar van haar stuk brengt. ‘Andromache! Alweer Andromache? Dat kreng! Jezus, wat is die vervelend ...’

Ze probeert Andromache uit al haar contacten te verwijderen, maar die komt terug, zoals altijd, met de vasthoudendheid van een olievlek voor de kust van de Middellandse Zee.

‘Wie zou dat mens toch zijn?’

Intussen heeft Pepe al tijd gehad om met twee vrienden af te spreken om de volgende dag naar voetbal te gaan, de eerste wedstrijd thuis en tegen een club die nog maar net is gepromoveerd, een mooie binnenkomer voor het nieuwe seizoen, met eerst wat pilsjes vooraf en ook nog wat pilsjes na afloop, en dan maandag aan het werk, hij prinsheerlijk in zijn dooie eentje in zijn kantoor met airco waar hij systemen en motoren voor vliegtuigen ontwerpt, precies dat wat hij in de vingers heeft, in plaats van parasols opzetten die wegvliegen, op de barbecue karbonaadjes bakken die verbranden, met moe wordende oudjes wandelen, en uren in de rij staan in de supermarkt, waarna zijn dochter hem ook nog eens op zijn donder geeft omdat de yoghurt bijna over de datum is, ik zei toch dat ik die met vezels wil, niet met soja, mama is van de soja, dat weet je toch...

‘O, wat heerlijk!’ roept hij ten slotte terwijl hij naar de koelkast loopt voor een biertje om vast in de stemming te komen voor de wedstrijd.

En door het keukenraam ziet hij de auto van zijn vrouw langskomen, die ergens in de straat zal moeten parkeren, want hij heeft de zijne al in de garage gezet.

Pablo wacht uiteraard niet tot zijn moeder een plekje vindt.

Hij doet alles bliksemsnel, want zijn vrienden lagen al op de loer en komen bijna tegelijk met hem aanrennen, Felipe met een basketbalbal, Alba met haar armen wijd open. In de hal omhelzen de drie elkaar alsof er in plaats van drie weken een paar jaar zijn verstreken sinds ze elkaar voor het laatst hebben gezien. Dan gaat Pablo naar

zijn kamer, opent de deur, smijt zijn tas op de grond, schopt hem naar binnen, doet de deur weer dicht en verdwijnt naar buiten met de gebruikelijke woorden.

‘Pappaaaa, ik ben weg!’

Hij is de enige van de familie Martínez Salgado die die middag niet zegt: ‘O, wat heerlijk!’ maar op de overloop vervangt hij die woorden door iets vergelijkbaars.

‘Gelukkig ben ik er weer. Ik wou zo graag naar huis ... Ik had het helemaal gehad met dat stel, ik zweer het.’

Dat stel waren zijn oma Aurora, die hem bij zijn kin pakte, jeetje, wat heb ik toch een knappe kleinzoon!, en zijn oma Adela, die door zijn haar woelde en tegen de andere oma zei, heb je gezien, Aurora, wat een knappe kleinzoon we hebben?, en zijn opa Pepe, die met alle geweld wilde dat hij hem een Rubiks kubus leerde oplossen, en zijn vader die tegen hem zei, Pablo, speel met je opa, en zijn moeder die tegen hem zei, maar Pablo, wat is het nou voor moeite om met je opa te spelen?, en zijn zus die tegen hem zei, leer het hem toch, Pablo, die arme stakker, en zijn broer die tegen hem zei, wat ben je toch vervelend, Pablo, je gaat nu meteen die kubus voor opa doen!

Diana is de laatste, doordat zij de koffers moet openmaken, al pakt ze ze niet helemaal uit, want morgen is de hulp er weer, bedenkt ze lachend.

Dan stopt ze de vuile kleren in de wasmand maar ze zet de wasmachine niet aan, want morgen is de hulp er weer, en haar lach wordt nog wat breder.

Daarna kijkt ze in de koelkast en maakt een boodschappenlijstje, maar ze gaat niet naar de supermarkt, want morgen is de hulp er weer en ik heb nog een week vakantie, en ze lacht van oor tot oor.

‘Heeft iemand er bezwaar tegen dat we vanavond pizza eten?’ roept ze tegen de lucht in de gang.

Niemand geeft antwoord en daarom herinnert ook niemand haar eraan dat ze arts is en gezond moet eten, en dus sluit ze zich op in haar slaapkamer, doet de plafondventilator aan, trekt haar kleren uit, gaat op bed liggen, spreidt haar armen en haar benen en lacht weer.

‘O, wat heerlijk!’

De eerste keer dat Sofía Salgado het klaaglijke geluid hoort, kan ze het niet thuisbrengen.

Het appartement is klein, lelijk en bedompt. Met uitzicht op een zee die zo ver weg is dat die niet eens blauw lijkt, zou geen enkele weldenkende Madrileen kunnen bevatten hoe het mogelijk is dat alles daarbinnen: muren, ramen, lakens en de bijpassende Provençaalse meubels die in de aanbieding waren – *uw hele flat gemeubeld voor 500 euro!* – zoveel vocht kan doorlaten, met die onbarmhartige zon waardoor ze in de amper tweehonderd meter vanaf de parkeerplaats tot de ingang al wegsmolten. Het eerste wat Sofia ziet als ze binnenkomt, is een monsterlijke, treurige clown van gekleurd glas op een voetstuk en een driehoekig patroon van brandgaatjes van sigaretten op een wanstaltig, roodbruin kleed, maar ze zegt niks. Haar vriendin Marita, net zo resoluut en efficiënt als altijd, trekt de gordijnen wagenwijd open, stopt de clown in een la, komt naar haar toe, legt een arm om haar schouders en schudt haar energie door elkaar.

‘Beter?’

Sofía knikt en probeert te lachen, wat haar matig afgaat, maar ze zet door tot het haar lukt. Want Marita, haar beste vriendin vanaf de middelbare school, kan er niets aan doen dat haar leven een puinhoop is.

Marita is ook met de verkeerde man getrouwd, is ook na veel jaren huwelijk gescheiden, heeft ook een kind dat de laatste dagen van augustus bij de vader is, maar ze heeft meer geluk gehad dan Sofía. Zij zag al niets meer in haar man, lang voordat die besloot dat hij van een ander hield, maar bovendien, vooral en met name heeft ze hem nooit in zijn kantoor met zijn personal trainer be-

trapt, allebei naakt, terwijl ze oefeningen deden op het tapijt.

Dat was Sofía, kleuteronderwijzeres, een paar maanden eerder overkomen toen ze op een lenteochtend – na een vergadering die vroeger was afgelopen dan gepland – niets beter had weten te verzinnen dan bij Agustín langs te gaan om hem te vragen samen te gaan lunchen. Als ze eraan terugdenkt, voelt ze de aandrang zich op de la te storten, de treurige clown van gekleurd glas tevoorschijn te halen en er net zo lang naar te staren tot ze in huilen uitbarst, net als op die dag, toen ze als een gek dat kantoor uit was gehold om haar toevlucht te zoeken bij Marita.

‘Je zou haar moeten zien, dat is nog het allerergste.’ Diezelfde middag had ze haar alles verteld. ‘Dertig jaar, een fantastisch lichaam, golvende blonde haren met goudkleurige highlights die als een waterval over haar tieten vielen ... De Venus van Botticelli, maar heel natuurlijk, weet je, alsof het allemaal echt was, dat haar, de godvergeten trut ...’

‘Nou en?’ Marita onderbrak haar voordat ze ook nog kon zeggen dat zelfs die tieten echt leken. ‘Jij bent zesendertig, Sofía, jouw borsten zijn vast twee maten groter dan die van haar. En wat dan nog? Voor je man is ze vast stukken duurder in het onderhoud. Laat ze toch stikken.’

‘Ja, jij hebt makkelijk praten ...’

En dat was waar. Zo makkelijk dat Marita zweeg en er nooit meer op terugkwam. Het enige wat ze deed was voor haar zorgen, haar gezelschap houden, samen met haar zomaar wat rondhangen tot ze een beter voorstel had.

‘Luister, ik heb een plannetje bedacht, jij en ik gaan samen een weekje naar zee, wat denk je daarvan? Lekker niks doen, alleen maar eten, ons bezatten, spannende mannen versieren ...’

En zo zijn ze terechtgekomen in dit afschuwelijke appartement dat Sofia diezelfde avond al niet meer zo verkeerd lijkt, als ze zonder spannende man maar wel met een paar glazen te veel op terugkomen uit het dorp. Toch kost het haar moeite om in slaap te komen. Haar man slaapt nog geen drie maanden met zijn trainer, en ze vindt het nog steeds een kwelling om alleen naar bed te gaan.

Daarom hoort ze het, terwijl ze probeert te wennen aan de smalle matras en de klamme lakens, eerst een dof geluid, een soort laag,

ritmisch gesnor dat dan plotseling harder wordt, doordringender, haast oorverdovend, waarna het weer afneemt, een gedempt, gesmoord geluid. De eerst nacht kan ze het niet thuisbrengen, een hond, denkt ze, of een kind, maar nee, ze weet heel goed hoe kindergehuil klinkt. Voordat ze het raadsel heeft opgelost valt ze in slaap, en bij het ontbijt vraagt ze het aan Marita, maar die heeft als een blok geslapen, dat doe ik altijd als ik aan zee ben, bekent ze, dus ik heb niks gehoord. Overdag – strand, strandtentje, gegrilde sardientjes, mojito's, en nog meer strand, nog meer strandtentjes, nog meer mojito's – vergeet Sofia het mysterie van het aangrenzende appartement, maar die nacht hoort ze het weer en begrijpt ze eindelijk wat er aan de andere kant van de muur gebeurt.

Vanaf dat moment heeft ze meer aandacht voor haar buurman dan voor haar eigen vermaak. Want dat aanhoudende, troosteloze gehuil is afkomstig van het lichaam en de geest van een man alleen, halverwege de veertig en de vijftig, met een geschoren hoofd om zijn kaalheid te verdoezelen, magere benen en nauwelijks een buikje dankzij het langdurige rennen waarvan hij 's morgens en 's avonds bezweet terugkeert naar zijn appartement. Hij is niet knap en niet lelijk, maar aantrekkelijk op die instinctieve, bruuske, zelfs wonderlijke manier van gemillimeterde macho's die onder het lopen testosteron lijken te verspreiden, maar toch is hij triest. Hij is voor alles een trieste man.

Die heeft zijn vrouw met haar personal trainer betrapt, denkt Sofia, en in de loop van de dagen verzamelt ze aanwijzingen die haar gelijk lijken te geven. Want het appartement van haar buurman heeft drie slaapkamers, maar er is er maar een waarvan het raam openstaat.

‘Waar zijn Javi en Elena?’ Op een dag treft ze hem aan in de hal, pratend met een paar kinderen. ‘Wanneer komen ze?’

‘Eh ...’ antwoordt hij terwijl hij naar de grond kijkt, ‘ik denk dat ze dit jaar niet komen. Het spijt me, ik zal tegen ze zeggen dat jullie naar ze hebben gevraagd.’

Een andere keer komen ze elkaar tegen in de supermarkt, en Sofia ziet dat hij een doos met zes pakken volle melk in zijn karretje zet. Hij kijkt er verbaasd naar, haalt ze er weer uit, zet ze terug op hun plek en neemt één pak Omega 3-melk. Je hebt dus ook nog een

verhoogd cholesterolgehalte, denkt ze, arme stakker, en ze voelt een mysterieuze, naamloze golf van vertedering jegens de onbekende man.

‘Je gaat het toch niet met hem aanleggen, hè?’ vraagt Marita met een geforceerde, haast teatraal gechoqueerde grimas die ze meteen haastig onderdrukt. ‘Al zou het misschien niet eens zo’n slecht idee zijn, als je het mij vraagt ...’

‘Welnee,’ antwoordt zij, ‘dat is het niet.’

Dat is het niet, maar toch houdt het verdriet van de man die aan de andere kant van de muur slaapt haar gezelschap, zelfs als hij niet langer huilt en de geluiden van een vrediger slapeloosheid – het getik van de lichtschakelaar, het gepiep van de spiraal, het geloop tussen bed en wc – haar elke nacht als een slaapliedje sussen.

Ze heeft hem nooit durven aanspreken, ze weet zelfs niet hoe hij heet. De eerste dag van september, volop zomers en verblindend als alleen laatste vakantiedagen kunnen zijn, komen ze elkaar tegen op de trap. Sofía loopt met haar koffer naar beneden, haar buurman gaat naar boven met een bord waarop met enorme letters TE KOOP staat, boven een telefoonnummer in Madrid. De trap is smal en er kan niet zoveel tegelijk langs. Hij gaat met een glimlach opzij, zij glimlacht terug en loopt zonder iets te zeggen door.

‘Hé, Sofi ...’ Voor Marita de auto start, wijst ze naar het gebouw. ‘Hij heeft het bord al opgehangen. Zal ik het nummer opschrijven?’

‘Nee. Start nu maar en laten we gaan, doe niet zo gek.’

Op de trap heeft Sofía Salgado meer dan genoeg tijd gehad om vanuit haar ooghoek de naam te lezen van de makelaar die het appartement in de verkoop heeft genomen.

En hoewel ze absoluut niet van plan is om ooit van haar leven Soluciones Inmobiliarias Prisma te bellen, heeft ze er voor zichzelf ook geen verklaring voor waarom ze zoveel opgewekter teruggaat naar Madrid.

Carlos gaat met zijn eigen sleutel naar binnen en merkt meteen dat er iets vreemds aan de hand is.

‘Oma?’

Sinds hij met zijn studie is begonnen, gaat hij bijna elke dag lunchen in dit oude, rustige huis, een derde verdieping met houten vloeren die glanzen van het vele boenen, en zulke goed onderhouden meubels dat de ouderdom er niet aan af is te zien. Vanuit de hal kom je in een lange gang die aan de ene kant naar de keuken gaat en aan de andere kant uitkomt bij de balkons van de zitkamer, met daarvoor kanten vitrages waar een veelkleurige orgie van geraniums doorheen schemert. De eigenares is bijna tachtig maar kan niet alleen nog uitstekend voor zichzelf zorgen. Dat weet haar kleinzoon beter dan wie ook, want ze doet heel wat meer dan menige andere vrouw en er is niemand die hem zo verwent en vertroetelt als zij.

‘Oma ...’

Bij binnenkomst ziet hij aan het eind van de gang een bizar, knipperend, roodkleurig geschitter dat hij niet kan thuisbrengen. Eerst denkt hij dat er op de gevel van een van de winkels aan de overkant neonverlichting is aangebracht, maar het is nog maar net oktober en halfdrie in de middag, en buiten is het nog licht en voelt het zacht aan, in de zon zelfs warm. Elektriciteit is bovendien zo duur geworden dat niemand het op dit tijdstip aan reclame zou verspillen, denkt Carlos, dus loopt hij behoedzaam verder, één stap en nog een, en als hij merkt dat de vloer in de gang vuil is, begint hij zich echt zorgen te maken. Er is daar beslist iets heel raars aan de hand. Viezigheid, in welke vorm dan ook, is totaal onverenigbaar met het karakter van zijn oma, maar als hij zich bukt, ziet hij toch echt iets wits, verderop nog iets en een stukje verder nog weer iets. Het lijken stukjes brood, maar

als hij er met zijn nagel in knijpt, beseft hij dat het piepschuim bolletjes zijn, van dat spul dat wordt gebruikt als beschermend verpakkingsmateriaal. Nu wordt het hem echt te gek en daarom schreeuwt hij hard naar zijn oma, voor de derde keer en nu bij haar voornaam.

‘Martina!’

Hij loopt door tot zijn neus hem dwingt stil te houden. Zijn oma is dan wel behoorlijk doof, maar ze kookt nog steeds de sterren van de hemel en in de hoek bij de keuken ruikt het naar ratatouille. En niet naar gewone ratatouille, zoals zijn moeder maakt in dat apparaat waar ze niet zonder kan en waar een suffe, oranjeachtige, onduidelijke puree uit komt waarin je met geen mogelijkheid paprika van courgette kunt onderscheiden, maar naar de ratatouille van zijn oma, echte tomaten die elk afzonderlijk zijn gebakken, waarin paprika paprika is en ui ui, om nog maar te zwijgen van de courgette ... Een wonderbaarlijk gerecht waarin dat wat zacht moet zijn zacht is en wat hard moet zijn hard, en alles even heerlijk. Dat ontdekt Carlos’ neus, en de verrukkelijke geur stelt hem gerust tot hij bedenkt dat Martina misschien flauw is gevallen nadat ze het stoofsel heeft gemaakt. Dus holt hij de keuken in, maar daar is niemand.

‘Gut, jongen, wat heb je me aan het schrikken gemaakt!’ Als hij zich omdraait, ziet hij haar in de deuropening staan, met een hand op haar borst. ‘Wacht, ik zet dit ding aan ...’ En pas nadat ze even in haar oor heeft gepeuterd, opent ze haar armen en loopt naar hem toe. ‘Hoe is het, lieverd? Hoe gaan de colleges?’

Carlos slaat zijn armen om haar heen en kust haar uitbundig voordat hij bekent dat hij behoorlijk geschrokken is, omdat er daar in huis toch iets raars aan de hand is.

‘Heb je het gezien?’ Martina lacht als een ondeugend meisje. ‘Wat ben je toch slim, Carlitos! Je mag het zien, maar je moet wel eerst je ogen dichtdoen, hè, want het is een verrassing.’

Hij gehoorzaamt met alle plezier, nog genietend van de rust die is gevolgd op de paniek, en hij strekt zijn hand uit naar de oude vrouw zodat zij hem weer kan leiden, net als toen hij nog klein was. Ze trekt hem mee door de gang, waarschuwt voor de obstakels en de bochten, en haar kleinzoon gaat er zonder meer van uit dat ze naar de zitkamer lopen, naar dat veelkleurige geschitter waarmee alles is begonnen.

‘Nu mag je kijken.’ Ook daarin gehoorzaamt hij haar. ‘Tataaa!’

De enorme kerstboom die hij zelf drie maanden later had moeten optuigen, hangt vol ballen, sterren, engeltjes, kabouters, huisjes en tweehonderd brandende lampjes, die onafgebroken knipperen tussen al het rood en glas. Carlos staat even met open mond te kijken, hij herkent de versiering, de veelkleurige bol die zijn ouders hebben meegebracht van hun huwelijksreis, de porseleinen engeltjes die zijn oma voor elk van haar kleinkinderen voor hun eerste Kerstmis heeft gekocht, de kartonnen ster die hij zelf ooit op school heeft gemaakt, de eerbiedwaardige versiering van gekleurd glas, langwerpige als schitterende, puntige vlammen die Martina al sinds haar eigen verre jeugd bewaart ... En dan begrijpt hij alles, het schijnsel aan het eind van de gang, de vuile vloer, het zwijgen van zijn oma, maar dat stelt hem niet gerust. Zij merkt het en moet opnieuw lachen.

‘Ik ben niet gek geworden, hoor! Ik weet donders goed dat het september is, mijn hoofd doet het nog prima, wees maar niet bang, maar ... Jij komt en gaat weer weg, hè, je loopt over straat, je hebt plezier, maar ik ... Ik ben de godganse dag hier, ik luister naar de radio, kijk tv en hoor dat er geen toekomst is, geen werk, dat ze de ziekenhuizen privatiseren en de gezondheidscentra willen sluiten, dat mijn pensioen wordt verlaagd ... Ik kom alleen nog buiten om naar de kapper te gaan, en daar, je hebt echt geen idee, heeft iedereen het over hetzelfde. Neem toch een coupe soleil, joh, nee, ik heb geen geld, en je zus, komt die niet meer, haar man is ontslagen, van de mijne loopt zijn contract de volgende maand af, mijn zoon heeft nog niks gevonden, enzovoorts, enzovoorts, steeds maar hetzelfde, niks dan narigheid en ellende ...’

Martina zwijgt en leunt met haar arm op een grote fauteuil. Ze haalt een zakdoek uit de zak van haar schort, droogt ogen die nog droog waren en kijkt Carlos weer aan.

‘Tot je moeder haar werk kwijtraakte, ging het nog goed. Arme Marisa, zo slim, zo ijverig, zo goed als ze alles doet. Het is niet eerlijk, hè? Al die jaren bij hetzelfde bedrijf en dan ineens, van de ene op de andere dag ... Maar ze was toch ambtenaar, of niet soms? Hoe is het mogelijk dat er bij een publieke omroep mensen worden ontslagen?’

‘Door wetten te maken waarmee dat legaal wordt, oma.’ Carlos loopt naar Martina toe, gaat naast haar zitten en slaat zijn armen om haar heen. ‘Maar vroeg of laat vindt mama wel werk, maak je geen zorgen.’

‘Dat weet ik zo net nog niet, op haar leeftijd ...’ Haar kleinzoon merkt dat zijn oma het nieuws echt goed bijhoudt. ‘En bovendien is het zo afschuwelijk wat er gebeurt, we zijn allemaal zo egoïstisch dat we de een na de ander voor de bijl zien gaan en denken, nou ja, zolang het mij niet overkomt ... En het is ons overkomen, natuurlijk, het moest ons wel overkomen, waarom zouden wij buiten schot blijven als anderen bij bosjes omvallen? Als ik jonger was, zou ik me minder zorgen maken, want wat crises betreft heb ik mijn portie wel gehad, jongen. Maar wij konden het aan, wij waren sterk, wij waren gewend om af te zien, te emigreren, te vechten, maar toch, nu ... Je moet niet boos zijn, maar jullie van tegenwoordig zijn wel een beetje watjes. Jullie verzuipen nog in een glas water, en daarom dacht ik ... Wat kan ik doen om mezelf op te peppen, om anderen op te peppen? Wat kan ik doen om ze te laten inzien dat je je niet neer moet leggen bij wat er gaat komen maar dat je je moet laten gelden, de dingen naar je hand moet zetten, moet weigeren al die ellende te accepteren? En ik weet wel dat het onzin lijkt, maar ik heb er genoeg van om al die treurige mensen te zien en omdat ik vast niet zoveel jaren meer te leven heb ...’

‘Dat moet je niet zeggen, oma.’

‘O nee? Wat moet ik dan zeggen? Ik word tachtig. Hoeveel jaar heb ik nog, vijf, tien?’

‘Of twintig,’ waagt Carlos zonder haar aan te kijken.

‘Goed dan, twintig.’ Martina lacht om het optimisme van haar kleinzoon. ‘Net zoveel jaar als jij nu bent, en jij hebt nog niks mee-gemaakt. Maar ik weiger de tijd die me nog rest alleen maar toe te gaan kijken hoe de treurnis om me heen toeneemt. Daar heb ik geen zin in, en daarom zei ik tegen mezelf, kijk, laat ik om te beginnen maar eens in opstand komen tegen de kalender. En jij weet hoe leuk ik het vind om de kerstboom op te zetten en kaarsjes aan te steken, al die dingen die bij de kerst horen.’

Haar kleinzoon kijkt haar aan, kijkt naar de boom, kijkt haar weer aan.

‘Gelukkig kerstfeest in september, oma.’

Ze lacht en omhelst hem.

‘Gelukkig kerstfeest, lieverd. Gelukkig kerstfeest ...’